

Russisk hardkjør mot norske politikere etter krigen:

Ap 20/11 - 95

Allianse Norge-Sovjet

Sovjetunionen ønsket å inngå en allianse med Norge etter krigen. Store deler av Finnmark kunne blitt russisk.

OLAV TRYGGE STORVIK

Det fremgår av en utenrikspolitisk dokumentsamling om forholdet mellom Norge og Sovjetunionen 1917-1955 som utgis denne uken. Her dokumenteres for første gang at sentrale sovjetiske embedsmenn presset den politiske ledelse til å ta initiativ for å inngå en sikkerhetspolitisk allianse med Norge. Målet var å forhindre at Norge etterhvert gled sterkere inn i en vestlig innflytelsessfære.

Innholdet i en slik allianse blir ikke nærmere utdypet i det tilgjengelige materiale, men beskrives som «en avtale om allianse og vennskap mellom Norge og USSR». Den mulige «avtalen» nevnes første gang 2. ju-

PRESSET: Utenriksminister Vjatsjeslav Molotov ble presset for å få til en allianse med Norge som kunne ivareta sovjetiske interesser i nord.

li 1946, og siste gang 5. mai 1948. Sovjets avtale med Finland om «Vennskap, støtte og bistand», ble undertegnet 6. april 1948, men det fremgår ikke om Moskva tenkte seg en avtale med Norge lik den finske eller om den norsk-russiske skulle gå enda lenger.

Dokumentsamlingen er

basert på et utvalg av avgradert hemmelig materiale. Den gir et enestående innblikk i det problematiske forholdet over en lengre tidsperiode mellom et lite land og en stormakt, to stater med forskjellige samfunnssystemer. Utgivelsen er resultat av et samarbeide mellom norske og russiske historikere som er basert på en avtale mellom de to lands utenriksdepartementer. Departementene har stilt sine arkiver til disposisjon, men på russisk side er det fortsatt enkeltmapper som er utilgjengelige. I forordet til samlingen som utgis av Cappelen, sier forskerne ille at det med stor grad av sikkerhet kan sies at det neppe lenger finnes ukjente saker av betydning.

- Omgående

Tanken om en «allianse» mellom Norge og Sovjet dukker første gang opp i et memorandum til utenriksminister Molotov fra en gruppe embedsmenn i UDS 5. europeiske avdeling som

omfattet Norden: «Spørsmålet om å styrke vår posisjon i Norge må løses omgående. Vi kan ikke tillate at Norge som har felles riksgrense med oss, og som er av betydelig interesse når det gjelder å trygge vår sikkerhet i det nordlige Europa blir fullstendig innlemmet i de anglo-saksiske maktene, i særdeleshet Storbritannias, innflytelsessfære», heter det.

Det blir foreslått at ambassadøren i Oslo, Nikolaj Kusnetsov, gis i oppdrag å finne ut hvordan innflytelsesrike politiske kretser og regeringskretser ser på muligheten for å inngå en avtale. Dessuten må «kontrollen over Norges vestkyst styrkes», og det foreslås bl.a. å leie en flyplass og opprettet sovjetiske konsulater i Kirkenes, Tromsø eller Vardø, Trondheim og Bergen.

Grensekorrigerering

Tanken om en sikkerhetspolitisk allianse med Norge må ses i sammenheng med de tanker om strategi og mi-

litaerpolitiske forhold som dominerte det sovjetiske embetsverk på den tiden. I et memorandum til viseutenrikskommisærerne Andrej Vysjinskij og Solomon Losovskij, hevder sjefen for UDS 5. avdeling 3. juli 1948 bl.a.: «Vi må sørge for permanent innflytelse i Norge», og går inn for å ta opp spørsmålet om å «korrigere vår fastlandsgrense til Norge til vår fordel».

Tsaren

Ut fra strategiske betraktninger er hun misfornøyd med grensen slik den er fastlagt, og henviser til en rapport fra krigsminister Kuropatkin til Tsaren i 1900 som peker på samme forhold. Dokumentet gir et særdeles interessant innblikk i den langsiktige tenkning i Russland/Sovjetunionen rundt strategi og sikkerhetspolitikk. Samme langsiktige tenkning dukker også opp i andre dokumenter i samlingen.

I et memorandum fra den Røde Hærs generalstab til

AVVISTE: Halvard Lange (t.h.), her sammen med statsminister Einar Gerhardsen, avviste i et foredrag at Norge kunne inngå en militær særavtale med Sovjet.

viseutenriksminister Vladimir Dekanosov sies det at det er ønskelig å flytte den norsk-sovjetiske grense «frem til den nåværende norsk-finske grensen på avsnittet fra Ødevann til Tana-elven, og frem til Tana-elven på avsnittet fra tettstedet Gæidno til Tanaelfjorden». «Da ville vi få Varangerhalvøya og Varangerfjorden til vår disposisjon. Dersom vi i tillegg får leie Bjørnøya, vil vi kunne opprette en stor strategisk avskjermet sone til lands og til havs», skriver generalstabens Det tas også til orde for å opprette sovjetiske militære baser i Kirkenes, Vardø, Vadsø og Tromsø, og dessuten Svalbard og Bjørnøya.

I mars 1948 oppstår rykter

i flere hovedsteder samtidig om at Norge vil bli tilbudt «en pakt» med Sovjetunionen. Dokumentsamlingen inneholder rapporter fra både fra Moskva, Helsingfors, Warszawa og Washington uten at det går klart frem hvor ryktet er oppstått. Men utenriksminister Halvard Lange griper inn og kommer et eventuelt «pakt»-tilbud i forkjøpet. I et foredrag i Oslo Militære Samfund 19. april, avviser han at Norge kan innlate seg på en militær særavtale med Sovjetunionen.

NATO-medlemskap

Det blir etter hvert klarere at Norge beveger seg i retning av NATO-medlemskap.

Moskva er urolig, og gir uttrykk for det. I februar 1949 foreslår den sovjetiske regjering å slutte en ikke-angrepspakt med Norge. Hensikten sies å være et ønske om å fjerne norsk tvil og engstelse for naboforholdet. Men i et meget elegant svar noen uker senere blir tilbudet avvist med henvisning til at begge stater er med i FN og allerede har forpliktet seg til ikke å angripe hverandre.

Etter dette går det indrekte frem av dokumentsamlingen at Moskva konstrerer seg om å sikre status quo i forholdet til Norge, og forhindre at Norges NATO-medlemskap utvikler seg i en ugunstig retning sett fra Moskva.